

BEKE GYÖRGY

Alvinc

Mi törékenyebb, egy agyából égetett kancsó, vagy egy emberi élet?

Íme, a kancsó. Drága múzeumi portéka. Fényképét többen ismerik, mint őt magát. Szakértő kutatók írták le alakját, díszeit. Hadd kövessem e leírást. Körte alakú, alacsony talpú kancsó, hirtelen öblösödik, majd felfelé fokozatosan szűkül; közvetlenül a szája körül a perem kissé kifelé hajlik; viszonylag hosszú, lapos füle van. Az edény alsó, öblös részén, körös-körül, két-két fehér vonallal határolt sávban sárga, zöld és fehér színű, mangánbarna keretelésű virágok (százszorszép, gránátalma, háromszirmú virág) indák, levelek, száruk ismétlődnek hullámvonalas elhelyezésben. A virágos sáv fölötti felületet fehér hálódísz fedi. A kancsó szája körül és a talpa fölött piramis alakú hálódísz.

Vajon ki készíthette? Csak az időt tudjuk, mikor keletkezett, azt is nagyon hozzávetőleges pontossággal, 1650 és 1694 között, és a helyet, ahol valaki vagy valakik megálmodták, nagy tudással máig szilárdra alkották omló anyagból; Alvincet, a hajdani fejedelmi birtok és kastély faluját — egyebet nem tudunk a keletkezéséről.

Itt egy másik üzenet messze időkből, az 1700-as évek elejéről: „márványos mázú” fajansz korszó. Jeles belvárosi épületben állok előtte, a kolozsvári Erdélyi Néprajzi Múzeumban. Tudományos leírása szerint: gömb alakú, hatgerezdes, óngyűrűvel keretelt, viszonylag széles és magas talpon áll. Hirtelen öblösödik ez is, a nyaka felé pedig fokozatosan szűkül. Széles, egyenes, majd a szájánál kissé kifelé hajló peremmel, lapos, eléggé nagy, félkörben ívelt füllel. Kékesszürke — vagy inkább szürkésfehér? — jó minőségű alpmázán levendulakék színű márványozást utánzó díszítés. A kutató jelzi a hiányt is: a korszó ón fedele nincs meg, elveszett.

De a korszó megvan, ihatnék is belőle, ha a múzeum szigorú őrei engednék, hogy a kezembe vegyem. Oltalom jár ki neki, mint minden igaz értéknek, műemléknek, legyen kicsi vagy nagy, egy korszó, egy kupa, egy víztartó, egy gömbértartó, egy kályhacsempe vagy egy katedrális.

Alvinc habán telepén készültek ezek a kerámiai remekművek, és társaikkal együtt — a „magyar-habánok” keze munkái közül mintegy háromezer maradt fenn — egy sajátos népcsoport hajdani hányatott sorsáról, művészetéről tudósítanak, alkotóik eltűnése után. Miként a kolozsvári múzeumban, talán a világ minden nagyobb múzeumban találkozhatnék az emlékükkel, de Alvincen már az ásatások hozzák fel egykori nyomaikat. A Maros bal partján, ahol 1621 és 1623 között mintegy 1200 habán települt le és épített közös otthont magának, csak az egykori krónikák, illetve egy 1622-es adománylevél alapján tudták — 1970 táján — kiásni a habánok telepének veszendő tárgyi emlékeit. Bunta Magda művészettörténeti kutató *Az erdélyi habán kerámia* című könyve, amelyre e múltbeli kalandozásomban támaszkodom, az alvinci habán telepet, német nevén „Haushabent” — e szóból alakult ki a habán népnév — Alvinc északkeleti részére helyezi. „Északi oldalát a Maros határolta. Déli oldala a XVI. század elején épült templom mellett húzódott, nyugati és keleti oldala nagyjából a Borberek (Zebernyik) felőli régi Maros-hídhoz vezető két út jelenlegi

vonására esett. E területen, a kelet felőli alsó udvarban állt a konyha (ebédlőterem?) és a fürdőház. A telep déli részén a szabók, szíjgyártók és nyergesek műhelyei, a nyugati részen a késesek, kalaposok és tímárok (bőrcserzők), az északin pedig a szűcsök, a kovácsok műhelyei állottak, és itt húzódott az úgynevezett nagy ház frontális oldala...

Botorkálók a Maros partján, de csak az ásatások halvány nyomai tűnnek elém: Az ilyen nyomok csalókák is, nehéz megkülönböztetni, hogy kétszáz vagy kétezer éves emlékeket kerestek-e az ásók. Néma a táj, eltűnődhetek. Azon például, hogy annyi hasznos habán mesterség emlékei mind elenyésztek, csak a kerámia alkotásai maradtak fenn, és emlékeztetnek. A habán művészek „haszontalan” díszei legfőbb tanúivá lettek nemcsak készítőik ügyességének, ízlésének, de az egész közösség életének, szellemének, civilizációjának és technikájának. Az igazi művészet így válik hiddá idők és terek között. Vajon elégtétel és biztatás lett volna-e a hajdani habán kerámikusoknak, ha tudják, hogy nevük elenyészik ugyan, sírjuk belesüpped az ismeretlenségbe, házaiknak még a fundamentumát is szétépik következő nemzedékek, s csak egy-egy álmódózó lélek kíváncsisága szeretné néha megidézni sorsukat, nyelvéket, hitüket, örömeiket és szomorúságaikat, de a kezükből kikerült korszok, kancsók tízszeresen, százszorosan túlélik őket, s így testetlenül, titokzatos névtelenségben maradnak fenn a műveikben?

Önmagammal felelek:

— Hiszen a habánok az önzetlenség megszállottjai voltak. Önnön egyéniségükről is lemondtak, a közösségüknek rendelték alá mindent, kezük munkájának eredményeit, még a gyermekeik nevelését is. Illő hozzájuk, hogy műveik ne egy-egy nevet hívjanak elő, hanem egy csoportot, egy kicsi népet, a habánok különös sorsú népét.

— Különös sorsú nép... illő ehhez a tájhoz. Erdély oly sok színét látta, viselte, alakította közösségeknél, meggyőződéseknél, műveltségeknél...

— Köztük talán a legkülönösebbek éppen a habánok voltak. Végigmenekültek fél Európán, mert másként fogták fel a keresztelés rendjét, mint a hagyományos vallások. Svájcból, Morvaországon át Erdélyig futottak, oltalmat keresve. A hagyományos erdélyi türelem jele, hogy éppen idejöttek. A nagy fejedelem, Bethlen Gábor építő bölcsessége nyitotta meg előttük Erdély kapuját. I. Rákóczi György csak annyit tett, hogy a kinyitott kaput nem csukta be újra...

Művelődéstörténész kellene ide, hogy e Maros-parti nyomokból kiolvassa, miként élhettek a Bethlen Gábortól adományozott telken a hajdani habánok, svájci németek, morvák, nyitrai szlovákok és magyarok elvegyüléséből alakult kicsi embercsoport, alig ezer-ezerkétszáz lélek, amely ha bele is vezett idők kódébe, művészetének emlékei ott láthatók a múzeumokban, hatásuk pedig tovább él az erdélyi népi kerámia, fazekasság stílusában. Csupán a képzeletem rendezheti be itt újra a telepet, a „Haus-habent”, épít ide megint házakat, műhelyeket, gazdasági épületeket. És képzelet emelte falak közé, hajdani krónikák felidézésével álmodhatom vissza az életmódot, amely annyira különös volt még ezen a sok mindent megértő vidéken is. Föld, munkaeszköz és a munka gyümölcse, minden közös volt, önként vállalt és ezért szigorúan betartott közösségi fegyelem szerint. A teljes kollektivitás annyiszor megpróbált kísérlete zajlott le itt, a most oly puszta határban. A közösség volt az egyén ura; lakással, étellel, itallal, ruházattal látta el; közösen döntötték, ki hol lakjék, mit és mennyit egyék, miként, miből és hogyan ruházkodjék; a közösség bíraskodott, s a közösséget vezető véneket, de az egyházi és világi tisztségek viselőit is mind-mind közös akarattal, nyílt szavazással választották meg.

... A romlás pedig úgy indult el — ugrik a gondolatom tovább, míg a Maros-partról a falu felé bandukolok, nehezen, mintha a habánok sorsának terhét vettem volna magamra —, miként is indulhatott volna el másként, minthogy belülről szegték meg, s méghozzá mind többen a saját hagyományaikat. Hiába foglaltatta törvénybe az erdélyi rendekkel Bethlen Gábor fejedelem, hogy a habánokat a maguk életében „senki meg ne háborítsa”, ha a gazdagok már nem tartották tiszteletben a

vagyonközösséget, saját házukba hordták a közösé helyett, s mikor a jellem dolgában gyengébbek látták ezt, ők is a közösséggel akarták eltartatni magukat. Felborult az egyenlőség, kinőtt egy élődsi réteg és utána újabbak, az élet logikája szerint. Minden várat belülről omlasztanak le előbb. A habánok életrendje, hagyománya is vár volt valamikor. Bethlen Gábor szép és bölcs törvénye csak vizesárok e várfal körül. De mit ér a külső vársánc, ha a kaput belülről nyitják meg?

Még bent, Alvincen is az kísért, hogy a habánok halálában elsősorban ők maguk voltak a vétkesek, drámájuknak ez a lényege. Ha egy közösség alaptörvénye a vagyonközösség, akkor azt a közösséget ez a törvény tarthatja meg csupán, ha a nyelv, akkor a nyelv, ha a meggyőződés, akkor a meggyőződés lehet igazi védelmező. Nem kicsiny számuk pusztította el a habánokat, hanem az újabb nemzedékek kicsinyes lelke...

Ez a mai Alvinc már ismeretlen lenne a habánoknak, ha valamiképpen visszatérhetnének a maguk idejéből. A mostani házak majdnem mind azóta épültek, új utcák nyíltak, a község életének irama a közeli Gyulafehérvár és az itt is épülő ipari világhoz gyorsult.

Még nem enged el a történelem, földbe süpedt nyomok után az időbe roskadt kastélyhoz vezet el, a Martinuzzi Györgyéhez... Hiába volt nevezetes kőfaragó Kolozsvárott a XVIII. században Brassai Kőműves János uram, még az ő kövei sem maradtak meg óvó gond híján századok viharában. Hiába a barokk kapuzat, ha a közöny járt ki-be alatta. Az udvar elhagyott csendjében felidézhetem az ide illő ismereteket. Az alvinciek aligha tudnának kisegíteni e foglalatosságban, noha szívélyes, kedves emberek. Mikor végül is összezavarodtam az alvinci utcák között, egy huszonöt év körüli fiatalembert kértem fel kalauznak. El is jött a falu szélére, a romokhoz, be a barokk kapuzat alatt, majd a bútorraktár irányába mutatta a további utat. Én inkább az udvar közepén álltam meg, amin a fiatalember fölöttébb elcsodálkozott:

— Azt hittem, bútort akar vásárolni. Egyébért ugyan miért keresné valaki e romhalmazt?

Műtörténészek járnak csak el ide, ők vették észre, hogy néhány évvel ezelőtt latin nyelvű felirat tűnt elő a málló vakolat alól. Kovács András műtörténész az *Utunkban*, 1974 elején magyar fordításban közreadta: „Bethlen Gábor, Isten kegyelméből Erdély fejedelme, ezt a kaput az egész fallal (az összes falakkal) és négy bástyával (együtt) alapjából felépítette az Úr 1616. (1617.?) esztendejében, Ákosi Litterátus Gáspár gondviselő (udvarbíró) idején”. Az évszám utolsó tagja hiányzik, a műtörténész óvatos biztonsággal kiegészítette. Egyébként még e felirat előbukánása előtt B. Nagy Margit a Bethlen Gábor korabeli építkezések körébe utalta az „olasz fokokkal” díszített kapuépületet, mivel ez a reneszánsz pártázattípus a nagy fejedelem korában terjedt el Erdélyben.

„Az alvinci kastély rohamosan közeledik az összeomláshoz — állapította meg említett írásában Kovács András. A falain végighúzódo repedések, elrothadt födém-szerkezetei, a közöny, amely faragott követ használ a »háztáji« építkezésekhez, csak gyors konzerválással, restaurálással ellensúlyozható. Nagy öröm a kutató számára egy ilyen szép felirat felfedezése, de a megismerés örömét semmivé teszi a tudat, hogy Bethlen Gábor egykori kastélya minden lehulló vakolatdarabbal közelebb kerül az enyészethez...”

Angol kastélyok kísértettörténeteink derülünk vagy rámuldözünk. Alvincen nem kell kitalálni fantasztikus históriát, megtermette az egykori élet, Erdély hányatott történelme. György barát, a bíboros államférfi, akinek esze és szíve a két világhatalom, a török birodalom és a Habsburgok hatalma között őrlődő Erdélyt szeretné megoltalmazni, 1551. december 17-én éjszaka Alvinc kastélyában lefeküdni készült. Hajnali két óra. Zörgetnek az ajtaján, rekonstruálja Nemeskürty... Kilenc martalóc nyomul be, kilenc spanyol és olasz bérgyilkos. Erdélyi ember egy se volt köztük! Kilencen támadnak a bíborosra és inasára, Vas Ferencre, szúrkálják, marcangolják. A gyilkosok nem is álcázták magukat, amúgy is tudta mindenki, hogy kinek a szol-

gálatában állnak. Sőt, bizonyosságot visznek magukkal rettentő tettükről: levágják Martinuzzi sűrű szőrzettel borított fülét, hogy a császári kincstárnál bemutatthassák a vérdíj átvételekor.

*Az jobb fülét neki gyapjastól elmetszék
Királyi felségnek postán vivék, jelenték.*

Tinódi Lantos Sebestyén, a népi dalnok a Habsburg-ármányba került szegény Erdély nevében siratja el a különös barátot. Martinuzzi Fráter György holtteste hetven napig hevert az alvinci kastély elhagyott szobájában. Vajon melyik angol kastélynak van ilyen szomorú — valóságos! — „romantikája”? Martinuzzit a következő év februárjában temették el Gyulafehérváron. Sírkövére nem a nevét írták fel, hanem egy latin nyelvű szomorú igazságot:

„Moriendum est omnibus”.

Igen: mindenki halandó... Szentimrei Jenő őseinek a faluja volt Alvinc. Édesanyja az élet viharai elől ide menekítette oltalomba a családját. Fia 1912-ben verset írt Alvincről. „A mi falunk most néma, hallgatag / Tornyában félve kondul a harang...” — így kezdődött a Szentimrei-vers. És úgy fejeződött be, hogy „A mi falunk csak álmodik tovább / Ha hold kering a dült romok felett. / Az idő megsuhintja ostorát. / S a vén harang temet, temet, temet.”

Abban az esztendőben, 1912-ben halt meg Alvincen Pataky László festőművész, akinek kalandos életét ugyancsak Szentimrei Jenő emlékirat-regényéből idézhetem. De az aranyvadász festő nem áhítatot kívánt a sírja fölött, hanem kedvenc nótáját, hát egy alt leányhang elénekelt: „Gyöngye violának letörött az ága...” Vajon a harang sem szólalt meg e különös temetésen a XIII. századból ittmaradt toronyban? Ki emlékeznék már erre? Ki tartja észben Pataky Lászlót és alvinci sírját? Martinuzzi kastélyát is inkább csak a telekkönyvben és a bútorúzetlet könyvelőségén jegyzik. Hányan kíváncsiak egyáltalán a hajdani alvinci életre? Véletlenül kezembe került a *Jelenkor* kallódó példánya, 1837. február 22-i dátummal; ebben olvasni az alvinci kaszinóról, amelynek alapítói között volt két Kemény báró is, Sámuel és Károly. Ez a Sámuel nem az író apja. Kemény Zsigmond apjának — egy másik Kemény Sámuelnek — arra se maradt ideje kora halála miatt, hogy második házasságából született gyermekeinek, így Zsigmondnak a vagyoni biztonságáról gondoskodhassék. Az író gyermekkorára ezért telt családi háborúskodásban, örök vándorlásban egyik birtokról a másikra.

Lexikonok úgy írják, hogy Kemény Zsigmond Alvincen született, 1814-ben és Pusztakamaráson halt meg, 1875-ben. Ő maga egy emlékirat-töredékben, amelyet Benkő Samu tett közzé, az elkallódottnak hitt Kemény-naplóval együtt, egy évvel megfiatalítja magát. „1815-ben, Szent János napján születtem. Hol? Furcsa, hogy magam sem tudom bizonyosan, s még furcsább, ha valaha utánajárnak a történet-fürkészők... Alvincen laktam csaknem kivétel nélkül 5 évaes koromig. Ekkor, mert beteges valék, légváltoztatás végett Zalatnára vittek...”

Hányattatásai után, a gyermek Kemény Zsigmond az enyedi kollégiumban talált igazi otthonra, Szász Károly jogtanár oltalma alatt. Nem a bárófiút pártfogolta a polihisztor emlékiró, Enyeden különben sem címerek alapján járt ki tisztelet. Kemény koldusszegény mágnás volt, sorsverte gyermek, csupán a lélek és a tudás arisztokratája. Szász Károly pedig a jogot és az irodalmat egyképpen az igazság és a méltányosság szinonimáiként fogta fel.

Alvinc — ha nem is bizonyíthatóan — maradjon szülőfalu, annyi itteni halál és pusztulás után. A valószínű bölcsőhelyre jött el Sütő András, a pusztakamarási bizonyos sír mellől. Mintha ragadós lenne ez itt, kísértethangulat fogta el, sőt, egy valóságos „kísértethez” is szerencséje volt, a kelekótya, szegény Péntek asszonyhoz, aki mintha egy Ionesco-darabból lépett volna elő, „a mulandóság eszelős fintoraként ragadt meg valahol az emlékezetemben”. Kemény-nyomot nem talált itt Sütő, nem

is találhatott, pedig másodszor is eljött. Akkorra már Péntek asszonyt sem találta. Elment ő is, a halál a bolondoknak sem kegyelmez.

Moriendum est omnibus.

Pedig ezen a második útján Sütő András a feltámadást hozta Kemény Zsigmond szülőfalujába. Az *Özvegy és leánya* romániai kiadását oly hosszú csend után, az első Kemény-művet, amelyet Sütő András szívóssága támasztott életre.

Ez a könyv bizonyosság! Szentimrei egykor a borbereki temetőben vélte megtalálni a tanúságát annak, hogy életek kötnek e tájhoz, köznapi sorsok a fejedelmi és bíborosi árnyakon kívül, vagyis „voltunk valakik”.

Mondják, hogy a Teleki házat ne kerüljem el, talán Kemény Zsigmondról is találhatok ott valamilyen emléket. Megvan az a ház, kétszáz esztendő, sokat látott.

Vastag kapulábak, hatalmas telek, homokos ösvény visz hátra fák, virágágyások között, a sűrű növényzet egy ideig takarja az udvar mélyét, bennebb kell hatolnom, hogy észrevegyem az udvarház magányosságát. Közben engem is felfedez valaki, eleven hang száll felém:

— Te jöttél meg, Palikám?

— Bocsánat, én vagyok — jövök elő a fák, virágok közül, és bemutatkozom. Nem lepődik meg látogatásomon. Elnézést kér, mindjárt visszajön, előbb enni ad a majorságnak. Kezében pléhlabas, benne kevert, tyúkeledel.

Telekiné haja ősz, de nincs kendővel lekötve, szeme világosszürke; alacsony termetű, fürgé mozgású, szívélyes, idős asszony. A lépcsőn fiatal fiú jelenik meg most, barnás, bizalmatlan, engem bámul. Nem fogadja a köszönésem. Ő lenne Palika, aki-vel Telekiné összetévesztett? Kicsoda lehet ez a Palika? Tudtommal özvegy Teleki Gáborné egyedül él, régi idők itt maradt tanúja, miként ez a ház, ez az udvar, egy darabka süllyedő világ...

Gyorsan visszatér a ház asszonya. Beinvítá a tornáckiugróba, amely minden oldalról be van üvegezve, igazi előszoba, hol asztal vár meg székek. Hamarosan frissen sült tészta kerül az asztalra.

— Palikámnak készítettem — mondja Telekiné. — Ma van a születésnapja. Tizenhét esztendő.

Zavartan közbeszólok, úgy tudom, egyedül lakik a házban.

— Palika nem itt lakik, hanem Fehérváron. Teleki Pál és az öccse, Teleki Gábor... Nem édes fiaim, de úgy tartom... A szegény uram testvérének a fiai.

— Az imént egy fiatal fiút láttam bemenni a házba...

— Ugyan, nem ő! — nevet, csengő hangon, felszabadultan. — Ha látná Palikát! De megláthatja, ha marad még egy keveset. Ma van a születésnapja, biztosan megérkezik.

A barnás, bizalmatlan tekintetű fiú újból megjelenik, most a házba vivő szárnyasajtóban. Telekiné nyomban rendelkezik: menjen le a fiú a pincébe, hozzon fel egy üveg borvizet a vendég, vagyis az én kedvemért. Kedvesen, mégis erélyesen kéri a fiút, ez a stílus nemzedékek alatt alakul ki: fölény és alázat vegyül el benne, de alapja mégiscsak a magabiztonság.

Míg a fiú feljön a pincéből a borvízzel, Telekiné megmagyarázza, ki is ez a házi segítsége. Nagy lakás ez, ötszobás, egy öregasszonynak nem kell ekkora, két családnak is kiadott egy-egy szobát. Egyik lakója Elena Jigareanu munkásnő, a barna legény az ő fia. Másik szobában egy magyar munkáscsalád él, Gidróék.

Magyar munkáscsalád Alvincen, albérlőként? Vagy kétszáz magyar él itt, java részük a hajdani habánok vagy később idekerült vasutasok maradéka. Telekiné a saját utcájából Szász Ferencet említi a régi alvinci magyarok közül; papírgyári asztalos volt Péterfalván, nyugdíjas. Szegről-végről az ő családja is a habánok le-származottja, mint ahogy valamennyi régi alvinci familiába beleszövődött egy-egy habán szál is. Tompek József egykori brassói gimnáziumi tanár tudná pontosan kimutatni ezeket a szálakat, ő is habán ivadék, sokat foglalkozott az alvinci habán nyomok kutatásával. A Telekiné utcájában lakik Dervadelin János egykori kudzsiri

munkás; az ő feleségének fia Molnár László, kályhásmeister a vasútnál. Közele szomszéd ide Bardócz Irénke, egy szabómester leánya. Ezek a családok, ezek az életek élesebb-halványabb színek lehetnek az alvinci magyarok és habánok egybemosódott tablóján. Alvinc egykori magyar lakói közül a tisztviselők, vasutasok, még az iparosok többsége is vagy hatvan évvel ezelőtt elköltözött, újabb hullám a negyvenes évek elején hagyta el a falut. Akik maradtak, saját házukban laknak; ezért csodálkozom a Telekiné magyar albérlőin.

Gidró: Tamási-dramát idézhetne a név, havasi világot, hegyi patakokat, nyugtalanságot és bölcsességet. Hogyan kerülhetett egy Gidró — Alvincre?

— Elmondja ezt a legjobban ő, Gidróné — mutat a háziasszony egy idősebb nőre, aki nesztelenül jött fel a tornácon, itt áll előttünk.

— Kacsaringós élet volt a miénk — jellemzi a sorsukat indításképpen, és ezután már csak ezt akarja megmagyarázni. Gidró József hol napszámos volt Csik-karcfalván, hol cirkulás a körfűrésznél. Kivitték a frontra, elkerült szibériai fogolytáborba. Mikor hazajött, Brassóba költözött, ipari munkára, biztosabb kenyérre. Az uram húga idejött férjhez, Czakó Lajoshoz, ők állnak hozzánk legközelebb, hát a közelükbe húzódtunk.

Telekiné kínál, vegyek a tésztájából, aztán Gidróné felé int: köszöni, a vendég ebből mindent megtudott, a vendég őhöz jött. Ellentmondást nem tűrő, de szívélyesen, kedvesen az. Igazi nagyasszony, ebben a pillanatban mégsem a legrokonszenvesebb.

Talán itt az ideje, hogy a Kemény Zsigmond-émlékekről megkérdezzem. Csendesen felnevet:

— Már azok a házak is leomlottak, amelyeket a Kemény-kúria köveiből építettek volt!

De talán ez is Kemény-émlék lehet: a Teleki udvarház nagy szobája, amelyben bizonyosan megfordult az író is. Hatalmas terem, felhorpadt padlódeszkák, semmi bútor, csak a falakon festmények, ódon portrék, az egyik oldal fal mentén hatalmas csempekályha, alvinci bokály. Komor arcok tekintenek le a nagy termen átjárókra, Telekinére és a két albérlő családra.

— Én, lelkem, Kós Károlyról inkább tudnék beszélni. A bátyám, Bencze Bogdán főmérnök 33-ban utat épített Csucsán, ott barátoktunk össze.

Egyik festményénél, férfit ábrázol, díszmagyarban, megáll:

— Kétszáz évvel ezelőtt ő volt családunkban az első... mikor megzendültek a hegyek...

Süllyedő világ szenttelen idézője, múltba ereszkedő nagyasszony.

De kint, a tornáckiugró fényében, hová a homályos szobából kihív, derús, bizakodó öregasszony megint.

— Várjon egy pillanatra, lelkem — szalad vissza a szobájába. Egy fényképpel jön, friss felvétel a százados olajportrék után. — Úgy látom, Palikámat már nem ismerheti meg személyesen. Pedig estig biztosan megérkezik. De nem várhatja, persze. Palikám megígérte. Ő soha nem csapott be engem. Nem csapott be senkit.

Két délceg fiatalember áll egymás mellett a fényképen, székelly harisnyában, fehér ingben, táncosok viseletében: Teleki Pál tizenhét, Teleki Gábor tizenhat esztendő.

— Enyedi diákok. Úgyes fiúk, ugye? Ha látná is őket! Nekem nem lettek gyermekeim... De mintha az én fiaim lennének... Ezt a tésztát... mondtam... a kedvenc tésztája.

Alvincen, a habánok, a Martinuzzi-kastély, a gyorsan átalakuló Maros-parton ez a két fiú, ez a két enyedi diák kicsit — a jövő szigete.

Az asztal mellett ülő, tésztáját kínáló alacsony, fúrge asszonyt nézem, fehér haját, világosszürke szemét, s már nem látom benne süllyedő világ sajnálatra illő nagyasszonyát, halott olajportrék élő mását.

Pedig nagyasszony ő, igazi nagyasszony, magányában is az élet, a reménykedés, a szeretet nagyasszonya. Vagy csak elűzhetetlen optimizmusom súgja ezt így nekem?